ضمیمه کتاب و داستان روزنامه جام جم
سه‌شنبه ۱۶ آذر ۱۴۰۰ • شماره ۱۴۵

مجموعه داستان «راننده رئیس‌جمهور و چند داستان دیگر» به فرم داستانی بی‌توجه است

جزوه عدالتخواهی یا مجموعه داستان؟

علی فیض‌اللهی
قفسه کتاب

سلمان کدیور دومین اثر خود به‌نام «راننده رئیس‌جمهور و چند داستان دیگر» که مجموعه‌ای متشکل از سیزده داستان‌کوتاه است را روانه بازار کتاب کرده است. کدیور که این‌بار قصد دارد بخت خود را در داستان‌کوتاه بیازماید، پیشتر با رمان ۷۰۰صفحه‌ای «پس از بیست‌سال» خود را به بوته نقد و نظر مخاطبان سپرده بود. هرچند عده‌ای از منتقدان بر این باورند که اثر باید فارغ از شخصیت نگارنده آن بررسی شود اما اطلاع از زمینه‌های فکری وی برای فهم و درک دقیق‌تر از سیر نوشته‌ها خالی از فایده نیست. کدیور، نویسنده جوانی است که با فاصله‌ای اندک از دوران فعالیت تشکیلاتی‌اش در دانشگاه پا به عرصه ادبیات گذاشته است. فعالان تشکل‌های دانشجویی بیش از این‌که کدیورِ داستان‌نویس را بشناسند، کدیور جنبش عدالتخواه دانشجویی و فعال عدالتخواهی را در خاطر دارند. او که سابقه دبیری جنبش عدالتخواه دانشجویی را نیز در کارنامه دارد همچنان در اظهارنظرهای مختلف سیاسی و اجتماعی موضع عدالتخواهانه خویش را حفظ کرده است.

با نگاهی گذرا به کارنامه وی در حوزه داستان می‌توان دریافت که کدیور سعی دارد مساله‌محوری خود را به زبان داستان پروریده و به مخاطب عرضه کند. درونمایه داستان‌های این کتاب شامل مفاهیمی نظیر عدالت، تمجید مبارزه با ظلم، تقبیح ستم‌پذیری، نفی و رد راحت‌طلبی و ستایش ایستادگی و پایداری است. رمان پس از بیست‌سال او که به وقایع دوران صدر اسلام می‌پردازد نیز با درونمایه مشابه به نگارش در آمده است؛ البته ناگفته پیداست سخن گفتن از موفقیت نویسنده در بیان هنرمندانه ایده‌های خود، مطلبی است فارغ از بیان قصد او و برای این کار.

از برآیند مجموعه داستان‌های کوتاه کدیور این‌گونه برمی‌آید که با یک اثر متوسط روبه‌رو هستیم. کتاب از داستان‌هایی معمولی تشکیل‌شده که پایان معین و معلوم آنها حتی در آغاز و هنگامه نبض‌گرفتن داستان نیز مشخص است. هیچ تلاشی برای آشنایی‌زدایی از کلیشه‌های داستانی شکل نگرفته و خواننده می‌تواند با تقریب خوبی روند و نتیجه داستان‌ها را پیش‌بینی کند. غالب داستان‌ها گره‌هایی بدون هیجان را طی می‌کنند و انتظار خواننده از اوج و شگفتی داستان به‌حد کافی اقناع نمی‌شود.

مهم‌ترین ضعف کدیور در کتاب راننده رئیس‌جمهور و چند داستان دیگر غلبه درونمایه بر قصه است. این‌گونه می‌نماید که نویسنده برای بیان مساله خود عجله فراوانی دارد. اشارات مستقیم و گاه گل‌درشت نویسنده به مفاهیم مورد نظرش در متن قصه نمی‌نشیند و گاه آن را از قواره می‌اندازد. خواننده بیش و پیش از این‌که قصد شنیدن مضامین مد نظر نویسنده داستان را داشته باشد، می‌خواهد قصه بشنود. هدف ابتدایی داستان‌نویس نیز باید خلق داستان باشد. مضمون و محتوایی هم اگر هست، باید چنان آمیخته و درهم‌تنیده با داستان باشد که فراتر از خودآگاه خواننده و در جان او نقش ببندد اما در غالب داستان‌های کدیور شاهد آن هستیم که طنین اندرزهای نویسنده جلوتر از قصه حرکت می‌کند. گویی نویسنده به توان خیالپردازی مخاطب خود اعتماد کافی ندارد و در تمام سیر داستان به‌جای او می‌اندیشد، خیال می‌کند و نتیجه می‌گیرد و زشتی‌ها و زیبایی‌ها را چنان‌که برای کودکی شرح می‌دهند به تفسیر می‌گذارد.

نقیصه دیگری نیز که در برخی داستان‌ها به چشم می‌آید، نبود تناسب زبان راوی با فضای به‌وقوع پیوستن داستان است. برای نمونه در نخستین داستان مجموعه با نام «فرشتگان قلعه‌گلاب» راوی هنگامه آتش و خون و در شامگاه، نبرد داستانی قدیمی را برای فرزند خود بازگو می‌کند. داستان دو مخاطب دارد؛ یکی فرزند که در سیاه‌چادرها و نزدیکی میدان نبرد است و دیگری خواننده داستان. نویسنده از پس این هم‌زمانی در روایت برنیامده و باوجود این‌که قصه را از زبان راوی برای فرزندش بیان می‌کند اما در حقیقت فرزند را حذف‌کرده و تنها خوانندگان را در نظر گرفته است. شرح و بسط راوی نیز به قصه‌گویی در شرایط جنگی نمی‌زند. ریزترین جزئیات را از خاطر نمی‌برد و نه گویی که شرایط جنگی است.

در میان داستان‌ها، راننده رئیس‌جمهور و گرگ‌های اهلی روایت باورپذیرتر و غیرمستقیم‌تری دارند و به اعتقاد نگارنده در میان سایر داستان‌ها یک سر و گردن بالاتر هستند.

درنهایت باید تلاش سلمان کدیور را در نوشتن ستود. در این آشفته‌بازار بی‌دغدغگی، حضور افرادی با دغدغه‌های متعالی چون او می‌تواند نویدبخش تنوع نظر و نگاه بیشتر در میان نویسندگان و به‌تبع آن گسترش دایره مخاطبان کتاب و ادبیات باشد.

دور دنیا با داستان

تصویری از همه زنان

زهرا راستگویی
قفسه کتاب

«تصویر بانوی جوانی که سرنوشت خود را تحقیر می‌کند.» این اولین جمله‌ای است که با باز کردن کتاب در مقدمه می‌بینیم. ظاهرا هنری جیمز این جمله را به‌عنوان موضوع کتاب خود گفته است.

اسم کتاب چیست؟ تصویر یک زن. و خب صدالبته مشخص است که شخصیت اصلی داستان باید یک زن باشد. ایزابل، همان بانوی جوانی که قرار است با سرنوشت بجنگد جور دیگری زندگی می‌کند. او چیزی را می‌خواهد که در روزگار خودش برای زنان کمی دور از ذهن است.

اما تصویر یک زن فقط درباره ایزابل نیست. داستان زندگی همه زنانی است که در قرن نوزدهم سعی دارند برای زندگی‌شان بهترین تصمیم را بگیرند. مهاجرت می‌کنند، سفر می‌روند و در حال تلاش برای ورود به طبقات بالای جامعه هستند: ایزابل، دختری است که همراه خاله‌اش از آمریکا به انگلستان مهاجرت می‌کند. هنریتا، آمده تا سنت‌شکنی کند. روزنامه‌نگاری که به‌جای دامن شلوار می‌پوشد و برای نوشتن گزارش دنبال ارتباط‌گرفتن با اشراف و بزرگان است و از تنهایی سفرکردن نمی‌ترسد. پانسی، دختر سربه‌راه و حرف‌گوش‌کن. از همان‌ها که توی جلسات خواستگاری با گونه‌های سرخ‌شده سرش را پایین می‌اندازد و می‌گوید: هرچی آقاجون بگه. کنتس جیمنا، پوشیده در لباس‌های گرانبهایی که خش‌خش می‌کنند.

نویسنده: هنری جیمز
مترجم: مجید مسعودی
ناشر: امیرکبیر
۷۷۲ صفحه
۵۹۰۰۰تومان

نویسنده برایمان تصویر یک زن آرمانی را هم می‌سازد. مادام مرل. او همه کارها را به بهترین نحو انجام می‌دهد، از هر هنری سررشته دارد، از همه چیز مطلع است و می‌تواند دوست و هم‌صحبتی عالی باشد اما وای از روزی که واقعیت آدم‌ها پیدا شود ... .

هنری جیمز تمام این شخصیت‌ها را جزء به جزء و یکی‌یکی نشان‌مان می‌دهد، راه رفتن‌شان، حرف‌زدن مخصوص به خودشان، لباس پوشیدن‌شان و هر چیز دیگری که بتواند درونیات آنها را کمی برایمان بازگو کند. حالا نویسنده چرا سراغ زنان رفته؟ انگلستان در قرن نوزدهم به‌سرعت در حال تغییر است. انقلاب صنعتی زنان را وارد بازار کار کرده و شکل سنتی خانواده دارد دگرگون می‌شود. هنری جیمز هم به گفته گراهام گرین نویسنده‌ای است که در درجه اول سرگرم صحنه‌های جهانی و تاثیر و تاثر دنیای کهن و نو است. آدم‌هایی که بین ماندن در زندگی سنتی قدیمی یا پذیرفتن اصول دنیای مدرن درمانده‌اند.

او زندگی شخصیت‌هایش را شش سال زیر نظر می‌گیرد و هربار از خودش می‌پرسد: «این زن می‌خواهد چه کند؟» انگار خودش هم مثل ما با هر تصمیم آدم‌های قصه، غافلگیر می‌شود. او خودش از آمریکا به انگلستان مهاجرت کرده و حالا در کتابش همین ماجرا را برای شخصیت اول داستان در نظر گرفته است.

ناگفته نماند که از این کتاب دو اقتباس سینمایی هم شده است.